

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NOMUS

Onkel Anders' butik på Fisketorvet med legetøj og trævarer blev nedrevet i 1960, og butikken blev flyttet til Slotsgade 8. Onkel Anders er en af de butikker, der genopstår i den nye byhistoriske udstilling, som åbner 1. maj 1999. Håndkoloreret foto fra o. 1956. (Nordsjællandsk Folkemuseum)

Indhold:	Side
Det kommende jubilæum	2
Grav og bigrav i Alsønderup	3
Mere om Sigerslevøster	8
En pyntelig kat i bæltet	9
Kort nyt	12

	Side
Tidens gade	13
Bliv medlem	14
Indkaldelse til generalforsamling	15
Annoncering af møde	15
Kontingentindbetaling	15

Nordsjællandsk Museumsforening

Det kommende jubilæum

1999 er blevet udnævnt til at være et forberedelsesår for overgangen til det nye årtusinde.

Megen indsats vil blive koncentreret om at være klar til at tage imod det nye årtusinde.

Også på Sophienborg Nordsjællandsk Folkemuseum har vi noget særligt at forberede. Ud over de mange opgaver, der skal klares i år, skal vi forberede museets 75 års jubilæum næste år.

Museets bestyrelse har besluttet, at de 75 år skal markeres på værdig vis.

Vort museum er i stærk udvikling. Kun den anstrengte økonomi sætter grænser for, hvad vi kan nå. Byudstillingen skal være færdig i år, planlægningen af den historiske udstilling i søjlehallen på Sophienborg skal igang, der bliver helt sikkert nye udgravninger i „vore kommuner“ at tage vare på, skoletjenesten har mange gode tilbud at realisere, Husmandsstedet skal passes og vedligeholdes, foredrag og rundvisninger skal gennemføres og meget mere. Oveni kommer så som nævnt forberedelsen af vort jubilæum.

Jubilæet er en markering af 75 års indsats for at bevare og fortælle om vor fælles fortid og en god anledning til at fortælle om verdenen, hvad der er præsteret i årenes løb og hvor spændende det er at arbejde med den lokale historie.

Det er ikke kun en opgave for museets ansatte og bestyrelsen, men en opgave for alle museums-

foreningens medlemmer, der viser museet interesse gennem medlemskabet og hvor mange ofte har trådt til som frivillige hjælpere, når der skulle løses en opgave. Kun med hjælp fra mange frivillige kan vi gennemføre projektet i det omfang, det bør have.

Jeg vil derfor med dette indlæg invitere og opfordre alle medlemmer til at være med til at markere og festligholde vort jubilæum.

Jubilæet vil afspille sig over en weekend i forsommeren år 2000 og blive så omfattende, som det er muligt inden for de ressourcer, vi får til rådighed.

Vi indbyder derfor alle medlemmer af Nordsjællandsk Museumsforening til et orienterende møde *tirsdag den 2. marts 1999 kl 19.30 på Sophienborg*, hvor der vil blive lejlighed til at høre nærmere om vore tanker og den række af ideer, der indtil nu er på listen over muligheder.

Har du ideer til indslag, der kan indgå i arrangementet, kunne du tænke dig at være med til at gennemføre en idé, du finder spændende, hører vi meget gerne om det.

Jo flere ideer vi har at vælge imellem og jo flere, der kunne tænke sig at være med, jo festligere kan det blive, og jo flere borgere i de fire kommuner, vi dækker, vil blive opmærksomme på museets betydning som bevarer af vor historie.

På generalforsamlingen den 24. februar vil vi også redegøre for vore tanker, så langt, som vi er kommet på det tidspunkt.

H.S.Bek

NoMus er medlemsblad for Nordsjællandsk Museumsforening, som varetager driften af Sophienborg, Nordsjællandsk Folkemuseum i Hillerød. Museet dækker arkæologi og nyere tids kulturhistorie i Hillerød, Allerød, Skævinge og Fredensborg-Humlebæk kommuner samt arkæologi i Helsingør kommune. Desuden er det byhistorisk museum for Hillerød og specialmuseum for landbokulturen i Nordsjælland.

NoMus udkommer 4 gange årligt (i februar, april, september og december) og sendes til museumsforeningens medlemmer samt en række private virksomheder og offentlige institutioner.

Redaktion:

Hans Jørgen Clementsen
(ansvarshavende),
Flemming Beyer,
Finn Erik Kramer,
Connie Pedersen
og Grethe Post.

Adresse:

Sophienborg, Nordsjællandsk
Folkemuseum,
Sophienborg Allé 9,
3400 Hillerød
Telefon: 48 24 34 48
Fax: 48 24 34 42
E-mail: nfh@get2net.dk
Homepage: <http://hjem.get2net.dk/nfh>

Grav og bigrav i Alsønderup

– og historien om, hvordan man påbegynder en udgravning

af Lea Meistrup-Larsen

„Hvordan vidste I, at I skulle grave lige her??“

Det er et af de spørgsmål man som arkæolog på en udgravning hyppigst får stillet.

Svaret er, at vi selvfølgelig lige så lidt som alle andre kan se, hvad der gemmer sig under mulden! Kunne vi det, ville udgravninger jo stort set ikke være nødvendige.

Selv om det kan lyde mærkværdigt, så er det faktisk sådan, at de fleste af de udgravninger, der finder sted i dagens Danmark, er resultatet af en proces, der begynder langt fra arkæologens bord!

I følge Museumslovens §26 om nødudgravninger skal alle fortidsminder, der er truet af ødelæggelse i forbindelse med anlægsarbejder (byggemodning, vejanlæggelse, skovrejsning m.m.) udgraves og registreres.

Når arkæologen får kendskab til planer om anlægsarbejder i privat eller offentligt regi, skal han vurdere, om det område, der bliver berørt af anlægsarbejdet skal gøres til genstand for en udgravning eller ej.

Som sagt, så ved arkæologen sjældent på forhånd, om der nede under mulden skulle gemme sig noget af interesse, men vælger han at anbefale, at en udgravning bliver foretaget, er det dog langt fra baseret på rent gætteri.

Når man skal vurdere, om der skal foretages udgravninger af et område er der flere elementer, man kan inddrage i sin vurdering. Først undersøger man, om der eventuelt tidligere har været foretaget udgravninger, eller om der

er indleveret overfladefund fra området til museet. På den måde kan man muligvis allerede hjemmefra danne sig et indtryk af, om der har været en kulturhistorisk aktivitet på stedet.

Næste skridt er en besigtigelse af området. Her ser man i første omgang på stedets topografiske forhold – tilstedeværelsen af vand, bakkeknoles, skrånninger m.m. Belært af erfaringer fra årtiers udgravninger, ved vi nogenlunde, hvor i landskabet, det er sandsynligt at støde på forhistorisk anlægsaktivitet. Gode topografiske forhold er dog sjældent nok til at berettigede til en udgravning, men kombinerer man iagttagelser med en markrekognoscering, hvor man gennemgår jordoverfladen minutøst for overfladefund, koncentrationer af trækul eller brændt flint, så har man efterhånden fået samlet nok informationer til at vurdere, om der er noget at komme efter i området eller ej.

Hvis området ser lovende ud, anbefaler arkæologen, at der bliver foretaget en prøveudgravning. Det betyder, at man ved hjælp af en gravemaskine trækker pløjelaget af i grøfter med 10-15 meters mellemrum henover området. På den måde kan man hurtigt se, om der har været forhistorisk eller historisk aktivitet på stedet. Fremviser søgegrøfterne kun spredtliggende anlæg uden system, kan man – og vil man – i de fleste tilfælde give køb på pladsen, men er der derimod tale om f.eks. huse eller grave, vil man foretage en regulær udgravning af pladsen.

Det var på denne måde, at f.eks. udgravningen af Gadegaardskaldyngen (Se NoMus nr. 4/97) blev påbegyndt. Indledningen på Nordsjællandsk Folkemuseums udgravning i Alsønderup i maj 1998 blev dog en smule anderledes!

Grav og bigrav i Alsønderup

I september 1997 modtog museumsinspektør Finn Erik Kramer et forslag til lokalplan fra Teknisk Forvaltning i Hillerød. Den omfattede en byggemodning af et markareal i Alsønderup. Efter at have besigtiget stedet, anbefalede Finn Erik Kramer, at der blev foretaget en prøveudgravning på stedet. Bygherren valgte dog ikke at tage mod dette tilbud.

Da maskinerne i midten af april 1998 var begyndt at rømme muldjord af til stikveje, besigtigede Finn Erik Kramer endnu engang området, hvor han kunne konstatere, at der midt på et leret bakke- drag lå en række gravlignende stenfyldte anlæg med oldtidskeramik i overfladen. Så måtte byggeriet stoppes i dette hjørne af området, og arkæologerne tage over.

Ved første øjekast så det ud som om, der „kun“ var tre gravlignende anlæg samt et par kogestensgruber på pladsen. Efter en grundig afrensning af de tre gravlignende anlæg, viste det sig, at der snarere var tale om fem anlæg.

Det største af dem fremstod i fladen som et 5 meter langt og 3 meter bredt anlæg med en stor

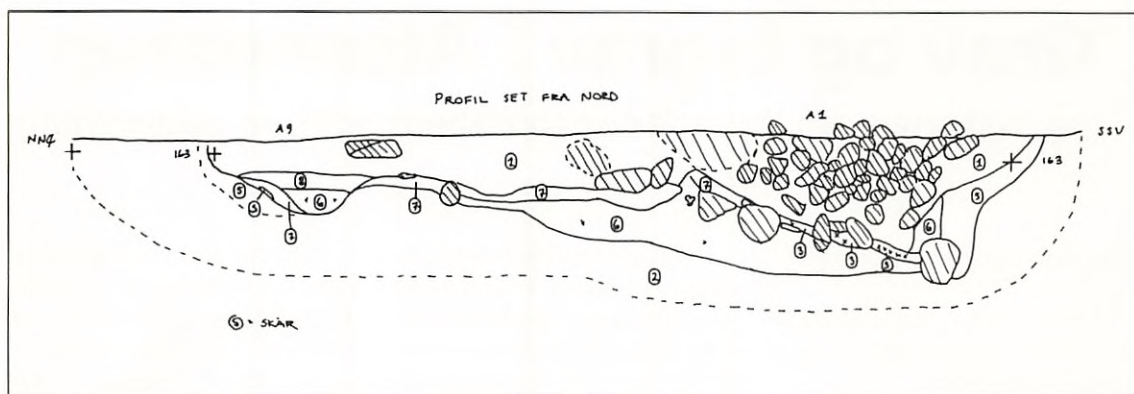

Fig. 1: Snit gennem brandgraven (A1). Bemærk den tragtformede stenpakning, hvorunder fodbægeret og de brændte knogler lå. Til højre ses den noget lavere bigrav i profilen. (Tegning Lea Meistrup-Larsen)

mængde sten i den vestlige del. Men det gik hurtigt op for os, at der var tale om to anlæg i stedet for ét. Det vestligt beliggende med de mange sten viste sig at være et næsten en meter dybt og omhyggeligt opbygget anlæg med en stort set rektangulær form.

De mange sten, der kunne ses i toppen, kunne følges som en tragtformet stenpakning 60 cm ned. Mange steder mellem stene- ne lå der et sort fedtet lag, der kunne stamme fra sammenpresset tørv.

Da vi havde fået fjernet de sidste sten fra stenpakningen, var vi nået ned til et gråt, askefyldt lag med et stort indhold af trækul. På dette tidspunkt var vi endnu i tvivl om, hvad det egentlig var, vi havde med at gøre, da det ikke lignede noget, vi umiddelbart havde set før.

Men vores tvivl om anlæggets karakter blev dog hurtigt fordrevet, da vi i det grå askelag først fandt et meget fint sortbrændt fodbæger, der dog desværre var blevet ødelagt af jord- og stenpres, og dernæst lige ved siden af fodbægeret, de hvidbrændte rester af menneskeknogler. Det var altså en grav!

Under selve askelaget med

knoglerne, lå der et sammenpres- set lerlag, der også nåede et styk- ke op af gravgrubens kanter. Un- der denne lerpakning lå der et lag af fint sand, der udgjorde grubens bund.

Efter den succesfulde udgrav- ning af den vestlige del, forventede vi naturligvis at finde noget lignende i anlæggets østlige del. At der ikke lå nogle sten i toppen af anlægget tilskrev vi de meget tydelige pløjefurer, vi kunne se i overfladen. Men allerede da vi var nået ganske få centimeter ned,

blev vi klar over, at der var tale om noget andet. Anlægget blev nemlig smallere og smallere og viste sig at ligge vinkelret på og ikke i forlængelse af det vestlige anlæg, som det først havde set ud til. Ydermere var det kun 30 cm dybt og indeholdt ingen stenpak- ning som det første anlæg. Midt i gruben lå der en stor trekantet sten, og lige ved siden af denne lå der de ituslåede rester af tre ler- kar. Men der blev ikke fundet det mindste spor af knogler i anlæg- get!

Fig. 2: Fodbæger nedsat som gravgave i jysk Ældre Romertidsgrav. (Efter John Simonsen 1989, side 85)

Fig. 3: Genstandsmaterialet fra den meget rige Hobygrav fra Lolland. Den store importmængde vidner om tætte kontakter til Det romerske Imperium, og understreger den afdødes høje sociale status. (Efter Ulla Lund Hansen 1987, side 193)

På baggrund af den tværgående profil vi havde lavet, kunne der dog ikke herske tvivl om, at gruben var blevet anlagt samtidig med graven, ligesom dens opbygning med et sandlag i bunden og ovenpå en lerpakning mindede meget om det, vi havde set i gravgruben.

De tre resterende anlæg varierede en del i form og størrelse. Men de var alle sammen på nær ét opbygget på samme måde med et gråt sandlag i bunden og ler henover og indeholdt resterne af bopladskeramik. Disse tolkes som affaldsgruber.

Vi står altså nu med en sikker grav, en grube uden brændte knogler men med tre helt nedsatte kar, samt tre affaldsgruber, der har visse lighedstræk dels med hinanden, dels med graven. Sel-

ve brandgraven er det, der kaldes en urnebrandgrube med stensætning. Det er en relativt velkendt gravform i Jernalderen men det, der gjorde, at vi i ikke i første omgang ved udgravningen var sikre på, hvad det var, vi havde med at gøre, var at graven efter alt at dømme er blevet anlagt i en allerede eksisterende affaldsgrube. Det vil nemlig forklare både anlæggets usædvanlige størrelse og de mange skår fra almindelig bopladskeramik, der blev fundet overalt i fylden - to ting, man normalt ikke vil forvente at finde i forbindelse med urnebrandgruber. Er der tale om en tidligere affaldsgrube, vil det samtidig forklare de lighedstræk, der var mellem urnebrandgruben og de tre affaldsgruber.

Situationen har altså været

den, at man har skullet begrave en afdød, hvorpå man af den ene eller den anden årsag har valgt at anvende en allerede gravet grube til gravlæggelsen. Man har blot gjort den eksisterende grube lidt dybere og har foret den med sand og ler. Derefter har man taget de brændte knogler fra den døde samt asken fra ligbålet og har lagt det ned i graven sammen med gravgaverne - her i form af fine sortbrændte lerkar. Ovenpå knoglerne og karrene har man lagt sten, og til slut har man muligvis lavet en lille tørvehøj for at markere graven på overfladen. At der kan have været en lille tørvehøj sandsynliggøres af, at der dels blev fundet tørvelignende rester mellem stenene i graven og dels af, at der for foden af den bakke, graven er anlagt på, ligger en dræ-

net tørvemose.

Det kan virke mærkværdigt på os, at man skulle have anvendt en affaldsgrube som sidste hvilested for en afdød, men at det vitterlig kan have været tilfældet sandsynliggøres af, at Folkemuseet for nogle år siden udgravede en lignende grav i en affaldsgrube på lokaliteten Nyholmgaard II ved Humlebæk. Her var der ca. 40 cm nede i en affaldsgrube lagt et tykt lerlag, hvorpå der var placeret en urne. I og udenfor urnen lå brændte knogler og trækul. Omkring urnen – men i nogen afstand – var der lagt en stenramme af håndstore sten – et træk, der kunne genfindes i graven fra Alsønderup.

Nedgravningen ved siden af urnebrandgruben tolkes som en bigrav. Bigrave er et efterhånden velkendt fænomen inden for arkæologien, og ses af og til i forbindelse med jernaldergrave. Præcis hvorfor man i forhistorisk tid i visse tilfælde har valgt at lave disse „ekstragrave“ kun indeholdende lerkar, kan man kun gisne om. Der kan være tale om et ritual i forbindelse med selve gravlæggelsen af den døde, eller det kan være udtryk for en slags ekstra æresbevisning til en mere betydningsfuld person. Der er i hvert fald ingen tvivl om, at man har gjort sig megen umage, da man har anlagt graven i Alsønderup. At der ikke blev fundet egentlige gravgaver i form af genstande i graven, behøver ikke nødvendigvis at sige noget om den afdødes status i samfundet. I den periode af vor forhistorie - Ældre romersk Jernalder (0 - 188 e.Kr.), som graven tilhører, er mængden af gravfund på Sjælland ikke overvældende i forhold til resten af landet. Rige grave med stort gravinventar kendes stort set kun fra Jylland (f.eks. Bendstrup-graven og Hedegårdgravpladsen)

samt øerne (f.eks. Hobygraven fra Lolland og Juellingegraven fra Falster, der begge kan ses på Nationalmuseet). Naturligvis har den gravlagte fra Alsønderup rent statusmæssigt ligget fjernt fra f.eks. Hobymanden, men den omsorg, der er udvist i forbindelse med hans/hendes død viser, at der må have været tale om en – i hvert fald for lokalsamfundet – vigtig person. At man så har valgt at begrave ham eller hende i en affaldsgrube behøver i så fald nok ikke tillægges den helt store betydning. Det er altid vigtigt at have i mente, at nok bliver vi bedre og bedre til at udgrave og tolke og forstå de håndfaste spor, vi finder af vore forfædre og det samfund, de var en del af, men når vi når til fortolkningen af deres tanke- og forestillingsverden, må vi gang på gang erkende, at tanker, tro og forestillinger om livet og døden aldrig bliver noget man kan måle og veje sig frem til en forståelse af.

Litteratur:

Da klinger i muld...25 års arkæologi i Danmark, Aarhus Universitetsforlag, 1993.

Burial and Society. Jensen, C.K. og Høilund Nielsen, K. (eds.). Aarhus Universitetsforlag, 1997.

Arkæologi Leksikon. Politikens Forlag, 1985.

Lund Hansen, U. 1987. Rømske Import im Norden. Nordiske Fortidsminder, bind 10. Det kgl. Nordiske Oldskriftsselskab, København 1987.

Simonsen, J. 1989. Fra oldtidsspottemagerens værksted. Skive Museum 1989.

Alsønderup-udgravningen findes på museet under journalnummer NFHA709, mens Nyholmgaard II har nummer NFHA512.

Traditioner omkring Fastelavn i Freerslev i 1950'erne

af Kirsten Baunegaard

Fastelavn var i katolsk tid optakten til 40 dages faste, og nogle Fastelavns-skikke går helt tilbage til førkristen tid.

Fastelavn falder mellem 1. februar og 7. marts – i år 14. februar.

Fastelavn forbinder vi i 1990'erne med udklædte børn, Superman og Barbieprinsesser, der slår katten af tønden i børnehaven, men tidligere var Fastelavn også en festdag for den voksne del af befolkningen – faktisk for ikke så forfærdelig længe siden.

I forbindelse med mit arbejde mødte jeg *Jette Nielsen*, en erfaren og kreativ pædagog fra Favrholm Børnehave med sans for børns historiske bevidsthed. Vi kom naturligt nok til at tale om årstidens traditioner og *Jette Nielsen* kunne fortælle om de fastelavnstraditioner, hun havde oplevet i sin barndom i 1950'erne i Freerslev, hvor man "red til Fastelavn".

Men først lidt om tidligere tiders Fastelavns-skikke.

Anders Uhrskov fortæller i "Højtid" fra 1924 om Fastelavns-traditioner i Nordsjælland fra 1700-1800-tallet. Der blev ofte holdt gilde i flere dage, og Faste-

Billedet viser de udklædte mænd på en gårdsplads i Freerslev i 1956. Bemærk den pyntede hest til venstre i billedet. Foto: Familien Nielsen.

lavnsmandag slog mændene kat-ten af tønden til hest, hvorefter man red rundt til sognets gårde og blev beværtet med "kage, bræn- devin eller søde snapse".

Mændene var udklædte: "Ryt-terne var alle pyntet på forskellig Vis, nogle var udklædte som gamle Mænd, og andre udpyntede i forskellige brogede Dragter, for det meste parvis som Herrer og Damer". (Beretning fra Nejlinge).

Men nu tilbage til vort eget år- hundrede !

Jette Nielsen er født i 1946 og er vokset op i Freerslev gamle Sme- die og bor der den dag i dag. Hen- des far, smeden i Freerslev, var født i 1909.

Jette Nielsen fortæller, at for- beredelserne til Fastelavn begynd- te i god tid. Kvinder og børn mød- tes og fremstillede papirblomster i crepepapir i røde, lyserøde og grønne farver. Disse blomster pyntede man hestene og vognen med, der skulle fragte de udklæd- te deltagere rundt.

Mens kvinder og børn folde- de blomster, fandt mændene et te-

ma til udklædningen, f.eks var "swingpjatter" på programmet et år. Kun mændene klædte sig ud, og flere af dem var udklædt som kvinder. Fastelavns søndag kørte mændene så rundt i hestevognen til sognets huse og gårde, her fik man hvert sted en lille én, for til sidst at ende oftest hos smeden, hvor der var dækket op i værkste- det. Her sluttede kvinderne sig til selskabet.

Menuen stod på brændevin og gule ærter, suppe eller brunkål. I hvert fald en ret, der egnede sig til at bespise mange mennesker. Børnene kunne så gemme sig un- der bordet for at høre på de voks- nes snak, der for mændenes ved- kommende efterhånden var ble- vet noget løssluppen i takt med, at antallet af nabovisitter var ste- get.

Jette Nielsen fortæller endvidere, at hun og de andre børn i nabola- get klædte sig ud både Fastelavns- søndag og -mandag og gik ud og "raslede".

Tidligere var Fastelavnsdag en skolefridag, (den blev inddraget i

forbindelse med indførel- sen af vinterferien).

Der var ikke tale om at fremstille – endsige købe – specielle, fine ko- stumer til dagen. Børne- ne klædte sig ud i gam- melt voksentøj, som regel noget, der var kasseret.

Rundt om på deres rasletur blev de beværtet med fastelavnsboller og saftvand og fik måske også nogle penge. Børne- ne kvitterede med at syn- ge "Boller op, boller ned...", "Åh Susanne, vil du gifte dig med mig.." og "Ude på landet hvor kar- toflerne gror...".

Børnene blev overalt godt modtaget; men måt-

te under ingen omstændigheder komme to gange og rasle. Så var det betleri ! Jette Nielsen kan iøv- rigt formidle kontakt til nogle af de "voksne", der deltog i løjerne i 1950'erne og som bor i Freerslev i dag. En kontakt som denne arti- kels forfatter har tænkt sig atføl- ge op på.

Fastelavnsrikke på Sjælland blandt den voksne del af befolk- ningen ses enkelte steder i vore dage f.eks. på Amager, hvor der er en stærk tradition og visse ste- der på Nordkysten; men generelt ebbede disse skikke ud i købstæ- derne omkring århundredskiftet mens de i landdistrikterne nogle steder er fortsat til over midten af dette århundrede – således også i Freerslev!

Hvordan ser det egentlig ud med fastelavnstraditionerne i dag her i Nordsjælland ? Er der over- hovedet noget tilbage af det som Jette Nielsen beretter om ?

Hvis nogen af Nomus' læsere har kendskab til dette, så henvend Jer til Sophienborg, Nordsjæl- landsk Folkemuseum.

Mere om Sigerslevøster

af Finn Erik Kramer

Fig. 1: De tre engelske sølvmonter fra Sigerslevøster. Regnald-mønten ses til venstre. Foto: Kit Weiss.

Fundene og de store udgravninger i Sigerslevøster 1996-1997 har flere gange fundet vej til dette blads spalter (se NoMus 3/96, 4/96, 2/97, 4/97 og 1/98). I den ene af sølvskattene indgik et større antal arabiske mønter (se Nomus 1/98), men også tre engelske sølvmonter. Disse er nu bestemt af Jens Christian Moesgaard fra den kgl. Mønt- og Medaillesamling på Nationalmuseet. Det viser sig, at Folkemuseets foreløbige bestemmelse (se udstillingsfolderen „Vikingsens sølvskatte“, p. 6), var rigtig. To af mønterne er såkaldte Skt. Peter-pennies slået i York i Østengland mellem år 905-910. Den tredje mønt er også slået i York under Regnald den I, ca. 919-921.

I forbindelse med udgravningerne fandtes med detektor en bronzemønt, som vi gættede på var en romersk kejsermønt – muligvis Nero. Jens Christian Moesgaards foreløbige bestemmelse viser, at det var en romersk mønt. Det er dog ikke Nero, men den noget yngre Konstantin den Store (eller én af hans sønner) som portrætteres. Mønten er således slået mellem 320-340 efter Kr. fødsel og er i øvrigt af en type, som er relativt sjælden i skandinaviske fund.

Dateringen stemmer godt overens med den ældste bebyggelse på stedet. De ældste huse, som er udgravet i Sigerslevøster, kan vi ud fra husenes form og de

tilknyttede fund datere til det 4.-5. århundrede efter Kristus. Det vil altså sige overgangen mellem yngre romersk jernalder og ældre germansk jernalder, hvilket indtil videre gør Sigerslevøster til den landsby i Nordsjælland, som har eksisteret længst på det samme sted.

Der er dog mange fund i området, som viser, at der har levet mennesker på stedet længe før dette tidspunkt – blot har vi ved udgravningerne ikke fundet spor af huse fra disse ældre tider. Men de må have ligget lige i nærheden, og vi har gode ideer til, hvor vi skal lede efter dem, hvis der en gang i fremtiden skulle vise sig mulighed for at genoptage udgravningen.

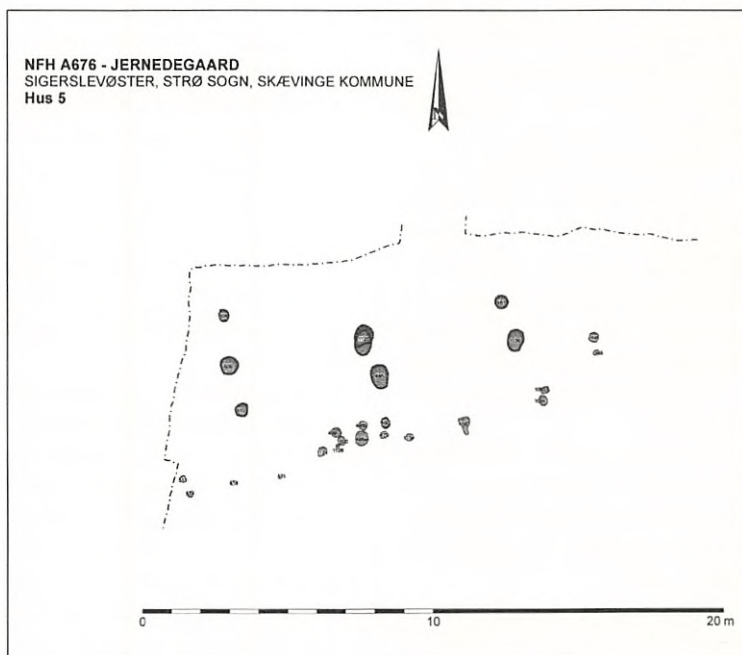

Fig. 2: Eksempel på et af jernalderhusene fra Sigerslevøster. De stiplede linier angiver udgravningsgrænsen – det vil sige områder, som ikke blev muldafrømt. Husets tag blev båret af tre sæt stolper; mens et fjerde sæt antagelig lå mod vest under Jernedevej. Husets væg mod syd kunne nogenlunde følges, mens væggen mod nord var „odelagt“ af aktiviteter i vikingetid.

Beretningen om udgravningerne i Sigerslevøster er blevet færdig efter redaktionen afslutning. I næste nummer af NoMus følger en mere udførlig redegørelse for de endelige resultater af undersøgelsen. Computertegning: Niels Levinsen.

En pyntelig kat i bæltet

af Lita Rosing-Schow

Museet har en fin lille samling af pengekatte, hæklede eller strikkede punge, der kunne hænge ved bæltet. Lang, blød og leddeløs som en kat er måske svaret på den betegnelse, den fik her i landet. I England hedder den "a miser's purse", altså en pung for den, der er gerrig, i Frankrig en "aumonière", noget til penge. Kært barn har mange navne.

Dametasken, med alt dens indhold af plastikkort, kørekort, penge, make up, nøgler etc., som vi kender den i dag, er en forholdsvis ny opfindelse. Først omkring århundredeskiftet fik dametasken den udformning den har i dag, udført i læder med plads til de førnævnte ting og sager. Indholdet i en moderne dametaske kan sige meget om kvindens personlighed og livsstil.

Pengekattene, som vi har 10 af på Nordjællandsk Folkemuseum, kan være meget charmerende.

En af de fineste er hæklet i et meget tyndt silkegarn i farver der changerer fra sort over brunt til rødt og gult i de to små punge. Desuden er der hæklet små skinnende metalperler ind. En bladranke pryder hver side af pungen, foroven ender poserne i et lille musetakmønster, forneden i nogle store slyngninger. Det åbne mellemstykke er hæklet med grovere garn i et åbent stangmaske-mønster, der lukkes med to metalringe. Som ekstra pynt forneden er sat en perlefletning. Udlagt måler pungen 33 cm. Giver, Kirsten Thye-Jein, fortæller at både hendes mor og mormor har

Fig. 1: Pengekatten er hæklet i et meget fint silkegarn. Farverne changerer fra nederen og opefter i farverne, sort, brun, rød, orange og gul. Indhæklede små bitte metalperler danner på denne sribede baggrund slyngornamenter og et bladmotiv. Pengekatten er 33 cm lang, men hver lille pung måler 8 x 7 cm. Det åbne midterstykke holdes lukket af de to metalringe. NFH mus. nr. 847x5 (Foto Flemming Beyer)

brugt pengekatten. Så det er muligt den stammer fra midten af 1800-tallet.

En sød lille pengekat fra 1880'erne på kun 24 cm er hæklet i et åbent stangmaske-mønster sådan at man ser det røde silkefor tite frem. Dette er den eneste pengekat, der er foret. Her er også pyntet med små metalperler og forneden sat metaldingeldangel på, som kunne give lidt lyd fra sig, når man gik.

Museets længste pengekat er udført i mørkeblåt og gyldent silkegarn. Poserne er hæklede, den ene rund og den anden rektangu-

lær, mens det åbne mellemstykke er strikket. Her er sat metalringe på og kanten er pyntet med nogle metalperler. Der er deslige metalperler hæklet ind i geometriske mønstre på pengekattens poser. Forneden er i den runde pose sat en kvast af perler trukket på tråd og i den anden poses afslutning syet en perleremse. I den runde poses dyb ligger to mønter i Rigsbankskillings fra 1818 og en Dansk Skilling med C7 (Christian 7 (1766-1808)) præget på.

Denne pengekat, som er 74 cm lang er formentlig museets ældste, hvis vi går ud fra dens læng-

de og dens proveniens. Bager Kaj M. Andersen har givet den til museet i 1934, og har ved den lejlighed oplyst, at pengeatten har tilhørt hans bedstemor. Og så er der jo mønsterne, hvis de har ligget der siden hans bedstemor sidst havde denne pyntelige pengekat i sit bælte!

I en norsk strikkebog fra 1948 har jeg set pengeatten prøve at blive fornyet, da der her var en op-

skrift på en sådan i de norske nationalfarver, rød blå og hvid. Siden har jeg ikke set noget til dem. Men selvom de ikke umiddelbart hører til i vort moderne samfund, kunne de måske overtage bæltetaskernes plads. Plastikkortene kunne have plads i den rektangulære pose og mønsterne i den runde.

Hvis vi går tilbage til middelalderen, havde husfruen sine pri-

vate ejendele gemt i en kiste, mens de daglige brugsredskaber, så som nøgler, kniv m.m. hang i hendes bælte. Hun havde redskaberne ved hånden, og hendes position stod til skue.

Senere gemte bønderkonerne disse sager i en lomme, som sad skjult i skørtets folder eller under forklædet. Herfra kunne hun fremdrage nøglen til fadeburet, med vinterens forråd af pølser og skinker. Lommen havde på det tidspunkt en vigtig funktion. Ligeledes havde borgerfruerne lommer gemt i de store skorter.

Men da vi nærmer os klunketiden som vinder indpas efter krigen 1864, bliver nøglerne hængt i et dertil indrettet skab. Fruerne begynder at bære en lille fin og pyntelig pung til skue i bæltet. Deri havde man et par mønter, når man skulle på visit. Mændene benyttede sig af en forholdsvis stor version af bæltepungen, eller de havde den store prangpung i lommen.

Klunketidens tunge pyntelighed gav sig udslag i hækledede og strikkede pengekatte, der ofte blev dekoreret med perler, som blev strikket eller hæklet ind i fine mønstre eller over det hele.

Formen var en pung med to rum udarbejdet som et langt rør, åbent på midten og lukket i hver ende. Lukningen bestod af to ringe, der kunne skydes frem og tilbage, så pungen blev åben eller lukket. For yderligere at raffinere den, blev det ene rum formet som en rektangel, mens det andet rum blev rundt. På denne måde kunne der skelnes mellem f.eks. guld- og sølvmonter, hvilket igen kunne understreges ved brug af guld- og sølvperler til det respektive rum.

Midterpartiet var ikke perlebesat, det var glat, da pungen ofte

Fig. 2: Museets længste pengekat måler 74 cm og har en rund og en firkantet pung. Den er hæklet i mørkeblåt og gyldent silkegarn med indhæklede metalperler i pungene, mellemstykket er strikket. Den er måske museets ældste, altså fra begyndelsen af 1800-tallet, på grund af dens længde og på grund af de to gamle mønter, der ligger deri. NFH mus. nr. 13-1934 (Foto Flemming Beyer)

var udført i fint silkegarn. Som afslutning på pungens to ender, hæftedes endog ekstra pynt i form af perlefrynser og deslige.

Det havde også den funktion at give pungen en vis tyngde, hvis den skulle være tom!

De tidlige bæltepunge havde en længde på op til 90 cm. Klunketidens punge, som udviklede sig til rene pyntegenstande, lå på en en længde omkring 25-30 cm.

For at lukke pungen blev ringene, der var trukket sammen på midten, presset til hver sin side ned mod pungens brede del, så de lukkede for de to rum. Disse ringe kunne være af stål, messing, sølv, guld eller perlemor alt efter ejerindens formåen.

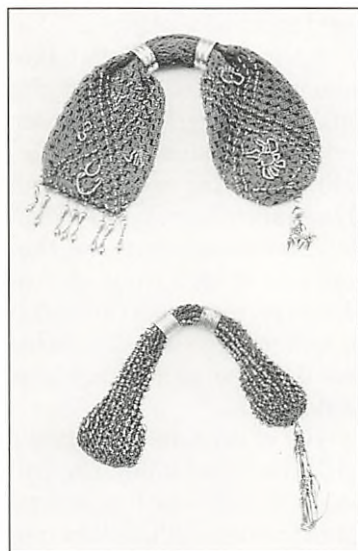

Fig.3: Disse to pengekatte er lidt specielle.

Den øverste, fordi den er hæklet i et åbent grønt mønster og foret med rød silke, den lille forneden, fordi den er så lille.

Jo længere vi kommer op i 1800-tallet, des mindre bliver pungene. Den helt lille pung er hæklet i blå silke med metalperler indhæklede overalt. I den runde ende hænger, lige som på så mange andre pengekatte, en dusk perlebesatte tråde. Den måler kun 20 cm.

NFH mus. nr. 19-1949 og 9-1954 (Foto Flemming Beyer)

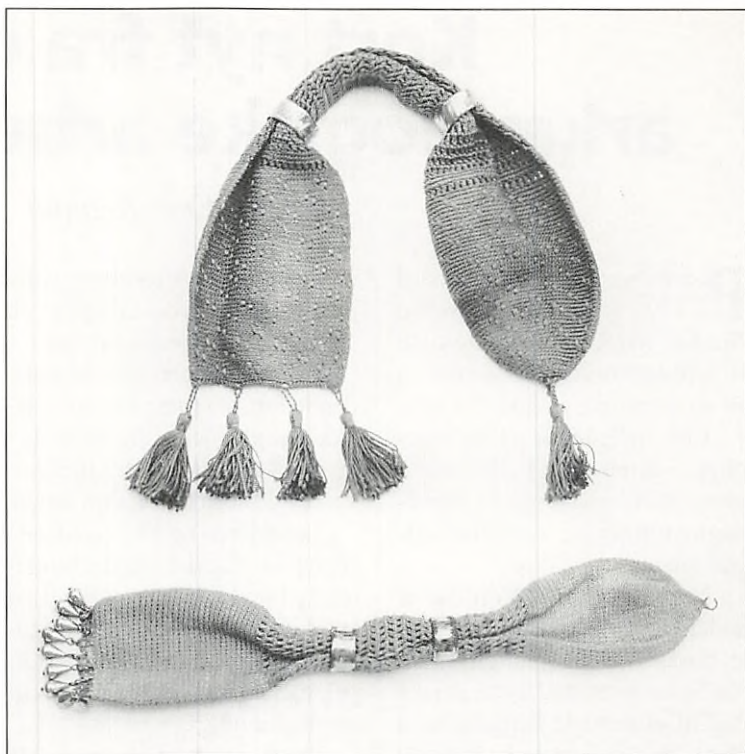

Fig.4: Den øverste pengekat er hæklet i grønt silke i den klassiske facon med en firkantet og en rund pung og med vedhæng for enderne. Den måler 30 cm i alt. Den mindste af de to er hæklet i bomuld i en beige farve med metalpynt for enderne og metalringe til lukning af pungene. Den måler kun 25 cm lagt ud. NFH mus. nr. 406-1957 og 58-1979.

At pungens to rum var afsluttet på forskellig vis, havde også en praktisk betydning i de oftest dårligt belyste rum man færdedes i. Her var det muligt at føle sig frem til hvilke mønster, der var brug for. Om det var sølvmonter fra den firkantede del eller guldmonter fra den runde.

Stålperler prydede mangan en lang pung i årene mellem 1850 og 1890, men glasperler eller forgyldte perler samt frøperler blev også taget i anvendelse. Perlerne blev først trukket på garnet, derefter strikket eller hæklet ind. Det kunne enten være over hele fladen eller i striber og mønstre, som efterlod noget af pungen uden pynt, sådan at silkebunden stak frem og gav mønstereffekten. I alle tilfælde skulle alle perlerne

være trukket på i forvejen og i den rigtige rækkefølge!

Pengekattens popularitet skyldtes dels, at den var forholdsvis hurtig at udføre, dels at den var et yndet håndarbejde at tage med på visit. Opskrifter på pengekatte udført i strikning eller hækling dukkede op i mange mønsterblade omkring 1870.

For eksempel kunne en opskrift på en hæklet pengekat fra Nordisk Mønstertidende 1874 findes magen til udført i Holland. Dillen hærgede hele Europa.

Fra omkring 1880 aftog pengekattens popularitet og færdiglavede læderpunge kom på markedet. Dog var der stadig enkelte opskrifter på pengekatte at finde i damebladene i begyndelsen af 1900-tallet. Tiderne skiftede.

Kort nyt fra den arkæologiske arbejdsmark

af Finn Erik Kramer

Peder Oxe Allé i Hillerød skal i 1999 forlænges fra Novo Nordisk ved Roskildevej og ud til Hillerød motorvejen mod vest – i alt en strækning på godt 2½ km.

Efter indledende rekognosceringer i oktober har Folkemuseet gennemført arkæologiske prøveudgravninger og egentlige udgravninger.

Nærmest Novo Nordisk er undersøgt en lille, stærkt nedpløjet bosættelse fra bondestenalderen. Størst interesse knytter der sig dog til et område længere mod vest – en strækning på godt 100 meter på en østvendt bakkeskråning ned mod et vådområde (de tidligere *Pæledamme*). Her er der gjort fund fra den tidligere bondestenalder, fra den mellemste bondestenalder, fra jernalderen og fra vikingetid/middelalder.

Undersøgelserne pågår stadig,

men de foreløbige resultater tyder på, at der på stedet er opført en stendysse i bondestenalderen.

Denne dysse bruges tilsyneladende fortsat senere i bondestenalderen, idet der er fremkommet et (offer-) skårlag fra den mellemste bondestenalder. Langt senere – i jernalderen og tilsyneladende i dennes ældre del – er der bosættelse på stedet. Vi har muligvis fat i resterne af et hus, og i hvert tilfælde kan en del gruber og stolpehuller ud fra keramik dateres til denne periode.

Dette er ret spændende, da jernalderfundene i det store Frederiksborg Slotssogn endnu er sparsomme.

Endelig er der på stedet afdækket en stor, tyk og ret kompliceret lagserie, som muligvis skal tolkes som et kulturlag fra vikingetid og middelalder, men som

kompliceres noget af, at det er aflejret op mod dyssen fra bondestenalderen. Laget ses på *fig. 1*, hvor man også kan få et lille indtryk af de vanskelige vejrforhold, som udgravningen gennemføres under: Frost, sne og tøbrud, hvor særlig det store vandspænd i skråningen volder problemer.

I kulturlaget er der bl.a. fundet en smuk drejekværn af norsk glimmerskifer. Drejekværnen må foreløbig bredt dateres til vikingetid eller middelalder.

Kulturlaget kan kun tolkes som værende afsat i forbindelse med en bebyggelse i nærheden (uden for det kommende vejforløb), og det kan også tænkes, at dyssen allerede er sløjftet i forbindelse med denne bebyggelse. Drejekværne er også typisk en redskabstype, som findes i forbindelse med bebyggelser – dem slæbte man ikke rundt på for fornøjelsens skyld.

Her er det naturligt at tænke på den nedlagte landsby, Egespur, som vi ved må have ligget i dette område. I de skriftlige kilder omtales Egespur, *Eyesper*, først i 1495, men da den nedlægges kort efter 1558 kan vi se, at det er en anseelig landsby på 11 gårde og ét pændingsgadehus. En så stor landsby har haft et stort ressourceområde og er ikke opstået på kort tid.

Netop de store marker vest for Faurholm „mangler“ en landsby fra før krongodssamlingen, så meget tyder altså på, at landsbyen Egespur, må have ligget tæt ved, hvor Folkemuseet nu graver.

Fig. 1 Den afdækkede lagserie, som muligvis skal tolkes som et kulturlag fra vikingetid og middelalder. Man får et levende indtryk af de vanskelige vejrforhold.

Tidens Gade

– den byhistoriske udstilling på Jægerbakken

af Flemming Beyer

Et kig op ad "Tidens Gade" for opsætning af gadeinventaret. (Foto Flemming Beyer 1998)

Arbejdet med den byhistoriske udstilling på museet i Helsingørsgade er inde i sin sidste fase. Arbejdet med "Tidens Gade" på bygningens 1. sal er nu så langt fremme, at byggearbejdet er afsluttet og opsætning af butikker, værksteder og øvrige temaer er i gang.

Som tidligere kort omtalt i NoMus består "Tidens Gade" af en række værksteder og butikker, samt et par beboelser der skal belyse byens udvikling og historie i første halvdel af dette århundrede.

Udstillingen er bygget op som et fiktivt gadeforløb, hvor publikum får mulighed for at bevæge sig i selve gaderummet og på det lille torv – Fisketorvet – og opleve såvel de lave, kalkede huse, som de karakteristiske bygninger i røde, maskinstrøgne teglsten – Nordstens Maskinfabrik.

Facaderne er forsøgt udført så tæt som muligt på virkeligheden, væggene er kalkede på traditionel vis eller opført i rigtige teglsten, ligesom der er gamle tagtegl på tagene. Der er også isat gamle vinduer, og malerarbejdet er natur-

ligvis udført med oliemaling.

De besøgende får også adgang til de enkelte værksteder og butikker. Man kan gå ind og se, hvordan skomager Bendtsen i Slots-gade arbejdede i sit værksted med såvel håndskomageri som med skomagerimaskiner i 1950'erne. Eller man kan besøge malerværkstedet og se, hvordan maleren selv fremstillede sine malinger – typer der for længst er gået ud af brug.

Hillerøds store betydning som knudepunkt for jernbanerne belyses også ved en rangermesterstue, og byens omfattende handelsliv kan opleves ved et besøg i den navnkundige legetøjsforretning Onkel Anders, der i 1950'erne lå på Fisketorvet.

Egnens bønder, husmænd og den øvrige landbefolkning gæstede ofte byen for bl.a. at købe allehånde kramvarer, hvilket kan ses i isenkramforretningen. Naturligvis vises byens største arbejdsplads Nordstens Maskinfabrik også – her kan man forhåbentlig fornemme det slid, det har været – fra 6 morgen til 6 aften – for de flere hundrede arbejdere at bygge de fine såmaskiner og tærskværker.

Til hvert tema hører også en informationsvæg, der med billeder og tekst belyser historien og udviklingen i relation til det viste tableau og emner i tilknytning til dette.

Vi er på museet taknemmelige for den bevilling på 35.000 kr., som Folkeoplysningsudvalget i Hillerød kommune gav til udstillingen kort før jul.

STØT DIT LOKALE MUSEUM BLIV MEDLEM AF NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

Nordsjællandsk Museumsforening driver Sophienborg, Nordsjællandsk Folkemuseum. Museet er det statsanerkendte, kulturhistoriske museum for Allerød, Fredensborg-Humblebæk, Hillerød og Skævinge kommuner. I samarbejde med de lokale arkiver varetager museet det kulturhistoriske arbejde omkring indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling indenfor oldtiden og historisk tid. Museet har tre museumsinspektører, - en arkæolog, en etnolog og en deltidsansat historiker med ansvar for den museumspædagogiske formidling.

Museet er i disse år inde i en kraftig udvikling med henblik på at skabe et moderne og tidsvarende museum. Museets gamle afdeling på Jægerbakken i Helsingørsgade indrettes til permanent udstilling om Hillerød bys historie. Museets administration er i 1994 flyttet til godset, Sophienborg i Hillerøds vestlige udkant. Her finder man også det genopførte husmandssted fra Laugø Mark. I takt med de økonomiske muligheder forventes museet de kommende år udbygget på Sophienborg med oldtids-, egns- og landbrugsudstillinger. Museets skoletjeneste har i 1997 fået nye undervisningslokaler på Sophienborg.

ÅRLIGT KONTINGENT FOR MUSEUMSFORENINGENS MEDLEMMER

Enkeltmedlem	80 kr.
Husstand	110 kr.
Erhvervsmedlem	300 kr. (min.)

HVAD FÅR MAN FOR SIT MEDLEMSSKAB?

- 1) Medlemsbladet NoMus, som udkommer fire gange om året
- 2) Gratis adgang til museets udstillinger og arrangementer
- 3) Stemmeret på Museumsforeningens generalforsamlinger
- 4) 10% rabat ved køb i museets butik (dog ikke på bøger).
- 5) Mulighed for at deltage i museumsforeningens grupper af frivillige museumsmedarbejdere. Der findes to grupper, - en amatørarkæologgruppe og en nyere tids gruppe. Medlemskab af grupperne inkluderer et medarbejderkort, som giver gratis adgang til de fleste museer i Danmark - og en del museer i udlandet.

Museumsforeningen havde i 1998 451 medlemmer, men med næsten 100.000 indbyggere i museets virkeområde, håber vi at kunne udvide medlemskredsen. Din støtte er museets styrke - så vi håber, at du vil melde dig ind i

NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING!

Med venlig hilsen
Finn Erik Kramer
Ledende museumsinspektør

Husk Foredraget på Nødebo Kro:

„Middelalderens kirker“

Mandag den 1. marts 1999 kommer museumsinspektør *Poul Grinder Hansen* fra Nationalmuseet og fortæller om de danske landsbykirker og klosterbygninger fra middelalderen, en af de største skatte fra den tid.

Foredraget begynder som sædvanligt kl. 19.30.
Vel mødt.

Flemming Beyer

Som det står at læse i lederen på side 2 indbydes alle medlemmer af Nordsjællandsk Museumsforening til et idémøde om museets fremtidsplaner og -muligheder

**tirsdag den 2. marts
kl. 19.30**

på Sophienborg.

Mere herom på generalforsamlingen.

Indbetaling af kontingent

I dette nummer af NoMus er indheftet et giroindbetalingskort. Kontingentet bedes indbetalt i god tid inden generalforsamlingen. Så kan man på denne deltagelse og stemme med god samvittighed.

Indkaldelse til ordinær generalforsamling

Ordinær generalforsamling
i Nordsjællandsk Museumsforening afholdes

**onsdag den 24. februar 1999
i Søjlehallen på Sophienborg.
Generalforsamlingen begynder kl. 19.15.**

Dagsorden ifølge vedtægterne:

1. Valg af dirigent
2. Formanden og museumslederen aflægger beretning
3. Kassereren fremlægger reviderede regnskaber til godkendelse.
4. Fremlæggelse af budgetter og fastlæggelse af kontingent til foreningen.
5. Indkomne forslag.
6. Valg af bestyrelsesmedlemmer og suppleanter. På valg til bestyrelsen er Helge S. Bek, Ebbe Løvig Nielsen, Poul Erik Termansen og Hans Jørgen Clementsen. Bent Skov Larsen er på valg som suppleant. Ebbe Løvig Nielsen og Bent Skov Larsen genopstiller ikke.
7. Valg af to revisorer.
8. Eventuelt.

Forslag til nye bestyrelsesmedlemmer/suppleanter samt forslag til dagsordenens punkt 5 afleveres skriftligt til formanden Helge S. Bek, Ebbas Allé 12, Nødebo, 3480 Fredensborg senest 8 dage før generalforsamlingen.

I pausen inden foredraget er der kaffebord. Øl og sodavand kan købes.

Efter kaffebordet vil ledende museumsinspektør Finn Erik Kramer berette om de foreløbige resultater af det bebyggelsesarkæologiske forskningsprojekt under titlen „Fra jernalder til middelalder i det nordøstlige Sjælland“.

Bemærk venligst tidspunktet kl. 19.15

Vel mødt!

Bestyrelsen

Indkaldelse til ordinær generalforsamling

***onsdag den 24. februar 1999 kl. 19.15
i Søjlehallen på Sophienborg.***

Dagsorden i følge vedtægterne

Efter generalforsamlingen vil
ledende museumsinspektør Finn Erik Kramer
berette om de foreløbige resultater af
det bebyggelsesarkæologiske forskningsprojekt
under titlen

„Fra jernalder til middelalder i det nordøstligste Sjælland“

Se nærmere omtale på side 15

Bus 734 og 735 fra Hillerød Station stopper på Tulstrupvej ved Falkevej
Bybus 702 fra Hillerød Station (Sophienborgbussen)

